

Az oktatás története az Egri egyházmegyében Eger, 2019. május 9.

Az Egri Érseki Palota Turisztikai és Látogatóközpontjában zajlott az egri Főegyházmegyei Levéltár által szervezett konferencia, négy szekcióban 12 előadással. HORVÁTH ISTVÁN, a levéltár vezetője és BUDA PÉTER, az Érseki Papnevelő Intézet rektora köszöntötte a konferencia résztvevőit.

A szekció első előadását TERNYÁK CSABA egri érsek tartotta *Az egyházi oktatás mai helyzetéről*. A főpásztor elmondta, hogy 1989–1990-ben a restitúció keretében még csak 11 oktatási intézmény került vissza a katolikus egyházhoz, ami ma már 50 iskolát és óvodát tart fenn 22 000 diák és óvodás számára. Előadásában kiemelte, milyen fontos szerepe van az intézmények igazgatóinak a katolikus identitás kialakításában és elmélyítésében.

Ezt követte DRASKÓCZY ISTVÁN előadása *A középkori egri és Heves megyei peregrináció a 13–16. században* címmel. Elmondta, hogy a 14. században a magyar diákok által leggyakrabban látogatott egyetemek a bécsi, az 1409-ig működő prágai és a krakkói egyetemek voltak. Itália egyetemére, Bolognába, Padovába jóval kevesebben jutottak el. Elsősorban a városi, polgári lakosság tehetette meg, és leginkább nekik volt indíttatásuk arra, hogy külföldi egyetemeket látogassanak. Így Heves megyéből Eger, Gyöngyös és Pásztó adta a legtöbb egyetem-járót. A peregrináció legintenzívebb szakasza 1441 és 1520 közé tehető, ebben az időszakban Egerből 47 fő látogatta Európa különböző egyetemeit.

KRISTÓF ILONA *Iskolák a középkori Kassán* című előadásában beszámolt arról, hogy bár Kassán több kolostori iskola is volt, plébániai iskola csak egy, amely a Szent Erzsébet plébániához csatlakozva 1394-ben kezdte meg működését. 1490-től az iskolamestereket a plébános választotta, de a város előljáróságának ezt jóvá kellett hagynia, később viszont megfordult ez a sorrend. A 15. században az iskolamester a fizetését a várostól kapta, ellátását a plébános biztosította, ekkor ez számított a legjobban fizető állásnak. A 16. század folyamán a kassai iskola túlnőtt a város keretein. 1514-ben már gimnáziumnak nevezik. Az itt végzett diákok több egyetemre is eljutottak, melyek közül a krakkói volt a legkedveltebb. Az egykori kassai diákok közül 38-an szereztek baccalaureátusi és 11-en magister artiumi fokozatot.

VARGA JÚLIA *Az újranyitott egri szeminárium és más felsőoktatási kezdeményezések Egerben a 18. század második harmadáig* címmel ismertette a korszak egri felsőoktatási elképzeléseit. Elmondta, hogy 1740-től Egerben a püspökség vette át az oktatás irányítását. Ez volt az az év, amikor Foglár György kanonok jogi iskolája az országban másodikként megkezdte működését, hogy a katolikus érdekek képviselőjét katolikus jogászok láthassák el. Majd Barkóczy Ferenc püspök 1754-ben a jezsuita rendtől püspöki irányítás alá vette a teológiai oktatást. A következő évben létrehozta a Bölcsészeti Akadémiát, ami az egri egyetem alapításának gondolatához vezetett. Utóda, Eszterházy Károly püspök az, aki racionális tervet dolgozott ki az intézmény alapítására. A sors különös fintora, hogy pont az a Barkóczy Ferenc javasolta az uralkodónőnek, Mária Teréziának, hogy ne engedélyezze az egyetemi rangot az egri iskolának, akitől az alapgondolat származott. Noha Eszterházy Károly tudta jól, hogy az egyetemi

rangra várnia kell, integrálta intézményébe az irgalmas rendi kórházban működő 5 éves orvosi képzést, melyet Markhot Ferenc vezetett. A püspök programját, elszántságát és reményét a Líceum dísztermének mennyezetén látható freskón jelenítette meg, az egyetem négy fakultásának ábrázolásával utalva arra, hogy minden tőle telhetőt megtesz az egri egyetem ügyéért még a Ratio Educationis megjelenése után is. Hiszen Mária Terézia rendelete Egerben csak líceum működését engedélyezte, amely nem tette lehetővé a doktori fokozat adását.

UGRAI JÁNOS *A felekezetek iskolahálózatai a 19. század első felében Észak-Magyarországon* címmel tartott előadást. Alapvető kérdésfelvetése az volt, hogy miként változott az iskolaközpontok szerepe, pozíciója 1770 és 1868 között. Az előadásból kiderült, hogy ez a korszak a városfejlődés szempontjából meghatározó időszak volt. Egyes települések elvesztették jelentőségüket, mások jelentősége, mérete és lakosság száma viszont megnövekedett. Ez vezetett ahhoz, hogy a három felekezet, a katolikus, evangélikus és a református eltérő iskolaszervezési stratégiát követett. Eltérő módon reagáltak a városiasodás tendenciáira is: az evangélikusok ráerősítő, igazodó stratégiát követtek, a reformátusok visszafogó, akadályozót, a katolikusok pedig egyensúlyozó, alakítót.

A harmadik szekció *Az egri Szeminárium és a Líceum hallgatósága - Forráskutatás és eredmények 1713–1850* című előadással kezdődött. SZÖGI LÁSZLÓ beszámolt arról, hogy folyamatban van a *Repertorium Academicum Hungariae, azaz Magyar Értelmiségi Adattár*, egységes elektronikus adatbázis készítése, melyben az 1850 előtt létezett bármely hazai felsőoktatást végző intézmény beiratkozott hallgatói és a külföldön tanult peregrinusok szerepelnek majd. Az akkor létezett 91 intézmény közül 87 feldolgozása már elkészült. Magyarországon, Erdélyben és Horvátországban összesen kb. 280 ezer beiratkozást rögzítettek, Egerből mintegy 13 ezer adattal. A kutatást nagyban segítette, hogy az egri Szeminárium növendékei és az Érseki Joglíceum hallgatói adattárának elkészítéséhez több forrás is rendelkezésre állt. Ezek alapján elmondható, hogy Eger a hazai jogakadémia rangsorában 1788 és 1847 között a harmadik helyen állt, az összes joghallgató 17.06 %-a járt ide. Az egri teológia pedig az ország egyik legfontosabb intézményeként méretét tekintve szintén harmadik volt.

A következő előadást DUROVICS ALEX tartotta *Az egri és Heves megyei peregrinusok a 17–19. században* címmel. Három évszázad metszetében láthattuk a legnépszerűbb külföldi egyetemek listáját, az itt tanuló peregrinus diákok számát és arányát, valamint felekezeti hovatartozásukat és nemzetiségüket. Azt leszögezhetjük, hogy mindhárom évszázadban Bécs volt a legnépszerűbb cél a Heves és Külső-Szolnok vármegyéből induló diákok számára. Mellette azonban a hollandiai tanintézetek a legkedveltebbek a 17. században, ami részben abból is adódhat, hogy a peregrinusok 40%-a protestáns. Ebben az időszakban Egerből csak 10, Gyöngyösről azonban 80 diák indult külföldre tanulni. A 18. században a Habsburg Birodalom további egyetemei és németországi egyetemek lesznek Bécs mellett a legnépszerűbbek. Itt sok esetben nehéz a felekezeteket kitalálni, hiszen az egyetemek választásánál már a tudományos érdeklődés az elsődleges. Az utolsó periódus a 19. század és az 1919-ig terjedő időszak. Ekkor Bécs után németországi egyetemeken tanult a legtöbb Heves megyei diák. Bécs népszerűségét nemcsak egy intézmény népszerűsége adta, hanem az

is, hogy többféle egyetemet, akadémiát látogathattak itt a peregrinusok: a tudományegyetemet, a műegyetemet, a képzőművészeti akadémiát és a hadmérnöki akadémiát.

MIHALIK BÉLA ZSOLT előadását a *Falusi iskolamesterek az Egri Egyházmegyében a 18. század első felében* címmel tartotta. Egyházlátogatási jegyzőkönyvek alapján a borsodi, a hevesi és a patai főesperességek adatait vetette össze és megállapította, hogy a mezővárosi és falusi plébániákon alkalmaztak tanítókat, míg a falusi fliáknak csak kisebb részében. A tanítók feladata elsősorban a katekizmus oktatása volt, írni és olvasni külön bérezésért tanítottak. Sok esetben oktatási feladataik elvégzésében egyéb közösségi feladataik korlátozták őket, hiszen a községekben az iskolamester végezte a kántor, az orgonista és a jegyző feladatait is. Vagyoni helyzetük viszonylag jónak mondható, jövedelmük a helyi közösség anyagi erejétől függött. A társadalom megbecsülését élvezték, a lokális elit tagjai voltak.

Egy iskola, mely az életre nevel - A gyöngyösi római katolikus polgári fiú-iskola és a felső mezőgazdasági iskola indulása (1925–1929) című előadásában BARTÓK BÉLA egy hiánypótló iskolatípusról, iskoláról beszélt. Az I. világháború után, 1920-ban bekövetkezett változások Magyarország mezőgazdaságát, a birtokrendszert is érintették. Fontossá vált, hogy a kisbirtokosság is szert tehessen mezőgazdasági ismeretekre, ezért gazdag egyesületek alakultak, mint a Gyöngyösi Földműves Gazdakör és a Heves Vármegyei Gazdasági Egyesület. 1921-ben nyitották meg a Gyöngyösi Római Katolikus Polgári Fiúiskolát, melynek folytatásaként születhetett meg a Gyöngyösi Római Katolikus Felső Mezőgazdasági Iskola 1925-ben. A közismereti tárgyak mellett a diákoknak állattenyésztést, talajtant, általános növénytant, növénytermesztést, de közgazdasági- és jogi ismereteket, valamint könyvvitelt is kellett tanulniuk. A katolikus szellemiségű iskola bezárásához 1946-ban abban a perben találtak ürügyet, melyet Kiss Szaléz ferences szerzetes és 10 mezőgazdász fiú ellen folytatott a kommunista hatalom. 1948-tól épületében a Nemezc József Mezőgazdasági Szakközépiskola és Húsipari Szakmunkásképző Intézet működött, napjainkban a Gyöngyösi Kolping Katolikus Szakközépiskola és Szakiskola található itt.

A IV. szekciót TENGYEL ADRIENN előadása vezette be *A Szívárdák az Egri egyházmegyében* címmel. A történet 1919 őszére nyúlik vissza, amikor a Szív újság Gyermekrovatának „olvasógárdája” helyi autonóm közösségekbe kezdett alakulni. Az Egri Egyházmegye első Szívárdája valószínűleg Füzesabonyban jött létre 1921-ben. Szmracsányi Lajos érsek már 1922-ben körlevelében javasolta a Szívárdák megszervezését, a vallási nevelés, főleg a Jézus Szíve-tisztelet elmélyítése céljából. 1931-ben az egyházmegyei zsinat a Szívárdák szervezését a plébánosok kezéből a hitoktatók és tanítók kezébe helyezte, és kötelességévé tette. Ennek is köszönhető, hogy a mozgalom virágkora az 1930–40-es évekre tehető, amikor szinte minden plébánián működik egy szervezet. Az Egri Egyházmegye élen járt a szervezésben. A II. világháború következtében a gárdák jelentős része szétesett, az újrászerveződési törekvéseket pedig a kommunista hatalom lehetetlennítette el az iskolák államosításával, a gárda feloszlásával.

GIANONE ANDRÁS *Az Actio Catholica tevékenysége az iskolaállamosítás ellen* címet viselő előadásában arról a szülői összefogásról beszélt, ami megpróbálta megakadályozni a katolikus egyház fenntartásában lévő isko-

lák államosítását. A Katolikus Szülők Vallásos Szövetsége a püspöki kar döntésére született meg, működésének keretét az Actio Catholica adta, így nem lehetett egyszerűen betiltani, mint egy egyesületet. Működésük során felléptek a tankönyv-monopóliummal szemben, tiltakoztak a kötelező hitoktatás eltörlése és az iskolák államosítása ellen. Mindezeket figyelmen kívül hagyva, a Pócsperiben történt eseményeket felhasználva, a kommunista hatalom 1948. június 16-án megszavazta az egyházi iskolák államosítását.

A konferencia utolsó előadója BALOGH MARGIT a pócsperri ügyről beszélt. Előadásában megrendítő képet festett a fordulat évének hangulatáról. Szemléletesen jelenítette meg az iskolák államosítása ellen fellépő szülők értekezletéből induló, az eljáróság épülete előtt felháborodottan gyülekező falusiakat; valamint a településre egyre több rendőrt küldő és az események alakulását manipulációval figyelő, alakító és kommunikáló kommunista hatalmat. Az előadó a baleset, a statáriális per és az azt követő kivégzés utóéletéről is beszélt. Kitért Ember Judit tényfeltáró *Pócsperri* című filmjére, majd az 1989–90-es perújrafelvételre, amikor is megállapításra került, hogy nem gyilkosság, hanem baleset okozta Takács Gábor rendőrtizedes halálát.

Az oktatás története az Egeri Egyházmegyében konferencia átfogó képet nyújtott az oktatás ügyéről egyházmegyénkben a középkortól napjainkig. A témát az előadók több aspektusból járták körül. A résztvevők információt szerezhettek a *Magyar Értelmiségi Adattár*ról, a közép- és újkori peregrinációról, a hazai egyetemekről, a felekezeti iskolaszervezési stratégiákról, a falusi iskolamesterekről, az egyház iskolarendszeren belüli szakoktatásáról és az azon kívüli vallási nevelésről. A tanácskozás végén kapott helyet az a két előadás, mely a kommunista hatalom egyház és egyházi oktatás ellenes tetteit mutatta be. Nagyon informatív konferencia részesei lehettünk. Az előadások a közeljövőben kötetben is meg fognak jelenni.

(ism.: Csorba Erzsébet)